

SOÓS MIHÁLY

Egy tragikus sorsú másképp ünneplő

IN MEMORIAM BENDA BALÁZS (1965–1992)

„Benda Balázs ma már legenda, elsősorban a meghurcoltatása és a későbbi öngyilkossága miatt, másodsorban, illetve nem is rangsorolnék, amiatt, aki volt, amilyen ember és művész...”¹

Március 15. jelentősége

Március 15. az elmúlt több mint 150 évben mindig kiemelkedő helyet foglalt el a magyarság ünnepeinek sorában, komoly érzelmi azonosulást kiváltó, és ezzel polgárainak nemzeti identitását erősítő jellege miatt. Egy több komponensből összeálló szabadságtudatként rögzült az egymást követő generációk emlékezetében, mely egyrészt a társadalmi és politikai szabadságjogok kivívását, másrészt a szabadságharc eredményeként megvalósult nemzeti függetlenséget jelentette.² Mivel, azonban 1849-et követően hol a szabadságjogok, hol a nemzeti függetlenség, több korszakban pedig mindkét 1848–49-es vívmány az ország polgárai számára újból kiharcolandó követelésként tételeződött, az egymást követő politikai rendszerek felemás módon viselkedtek 1848. március 15. emlékével szemben.

Az 1948. után berendezkedő szocialista rendszer március 15-éhez való viszonyulása jelentősen eltért mind az 1867. utáni kiegyezéssel, mind pedig az I. világháború utáni Horthy-korszak március 15-ével kapcsolatos magatartásától. A dualizmus korszakában az államhatalom nem ünnepelte, a kiegyezés konstrukciójából következően nem is ünnepelhette 1848. március idusát. Ettől függetlenül a társadalom megtette azt, ápolta '48 eszméjét az államhatalom ambivalens – időnként – kirekesztő szándéka ellenére is. A Horthy-korban ettől eltérően nagyon is hangsúlyos szerepet kapott 1848. március 15. az ünnepek sorában. Azonban a hivatalos megemlékezések egy – a korszak meghatározó, konzervatív, keresztény-nemzeti ideológiájának lenyomatát magán viselő – sajátosan átértelmezett 1848-ról szóltak. Az ünnep kisajátítását tehát már az 1920. után berendezkedett ellenforradalmi rendszer elvégezte, azonban nem törekedett kizárólagosságra. „A Horthy-korszakban az »állam« és a társadalom különböző szerveződései elkülönülő

¹ Szijj Ferenc: Benda Balázs-emlékbeszéd. (Fiktív megnyilatkozás) in: *Élet és Irodalom*, 2001. július 6.

² Gyarmati György: Március hatalma – a hatalom márciusa. Fejezetek március 15. ünneplésének történetéből 10–11. Paginarum Budapest, 1998.

rendezvényeken, helyszíneken külön-külön áldoztak március 15. saját hitük szerinti ol-tárán.”³ Ennek a külön-, illetve mást- és másképpen ünneplésnek a lehetősége szűnt meg 1948. után.

A Rákosi-korszakban a társadalmat teljesen maga alá gyűrő hatalom ezt az ünnepet is államosította, saját propagandacéljaira használta fel. Megfosztotta az akkor már több mint száz éve a nemzettudatban hozzá kötődő jelentésrétegektől, melyek szerint 1848. március 15. a társadalmi önrendelkezés és a nemzeti függetlenség kivívásának ünnepe.⁴ 1956 októbere azonban bebizonyította, hogy hasztalan volt a megelőző évek kísérlete „március hatalmának”⁵ megtörésére. 1848 történéseinek és jelentőségének generációkon átívelő emlékezete sokkal erősebbnek és tartósabbnak bizonyult annál, mintsem hogy azt bármely államhatalom megváltoztathatta vagy negligálhatta volna. 1956 forradalmában akár az egyetemisták, akár az utca követeléseit elemezzük, akár pedig az újonnan alakuló intézményi formákat, illetve azok elnevezéseit vizsgáljuk, szembetűnőek a párhuzamok 1848. és 1956. között.

1956. november 4. után a Kádár János vezette Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány legitimitációs deficitjét azzal próbálta csökkenteni, hogy az ünnepek rendjéről szóló rendeletében március 15-ét nemzeti ünneppé nyilvánította, az iskolai oktatás és a hivatali munka szüneteltetésével. 1957 tavaszán azonban a kormányrendeletnek ezt a pontját már visszavonták, s az 1951-es szabályozáshoz hasonlóan március idusát rendes munkanappá nyilvánították.⁶ 1958-ra március 15. megünneplésére már újra a régi, a Rákosi-korszakban megszokott módon került sor. Ennek jellemzői: a hatalom kizárólagossága a megemlékezések szervezésében, a szónokok kijelölésében és az ünnep tartalmának, jelentőségének értelmezésében. Ez utóbbi újból a kommunista hatalom propagandacéljainak szolgálatát jelentette, mely szerint 1848. március 15. legmerészebb céljait meghaladva, időlegesen 1919. március 21., véglegesen pedig 1945. április 4. hozta el a nép valódi felszabadulását és az önálló, független Magyarország megalakulását a lehetőségét.

Az 1960-as évtized egészen a rendszerváltás hajnaláig megmaradó „ünnepléstechnikai” újítása, az 1965-től bevezetett Forradalmi Ifjúsági Napok (FIN) rendezvénysorozat volt. Ennek a hangsúlyozottan a fiatalokra építő, s minél szélesebb tömegeket megmozgatni kívánó, március 15-ét, március 21-ét és április 4-ét összekapcsoló és összemosó ünneptriáznak a célja a rendszer dicsőítése és ünnepeltetése volt. A három évforduló megítélése, illetve egymáshoz való viszonyának értékelése lényegileg nem különbözött a korábbi időszakétól. A kommunista államhatalom tehát 1848. március 15-ét ürügyül felhasználva, folyamatosan mást, a két másik „tavaszi ünnepen” kívül, a rendszer számára fontos, jóval későbbi eseményeket és természetesen a dicső jelent ünnepelte.

Az 1970-es évek elején azonban már megjelennek olyan – ugyan szűk, nem túl nagy létszámú csoportokhoz köthető – március 15-i megemlékezések, amelyek igyekeztek elkülönülni a hivatalos rendezvényektől, és elsősorban a diákság azon vágyát fejezték ki, hogy az ünneplés találjon vissza március idusának valódi tartalmához. A hatalom válasza mindannyiszor adminisztratív jellegű volt. 1973-ban, a forradalom 125. évfordulóján le-

³ Uo. 9.

⁴ Uo. 207.

⁵ Lásd: idézett mű címe

⁶ Uo. 157.

zajlott mintegy 1500 fős nem hivatalos megemlékezés nyomán a rendőrség 600 főt igazoltatott, százakat sújtottak elzárással, illetve részesítettek rendőrhatalósági figyelmeztetésben, vagy iskolájukban indítottak ellenük fegyelmi eljárást.⁷ A hivatalos ünnepek külsőségei és szónoklatai pedig továbbra is változatlanok maradtak. »Mi módon lehetünk méltó folytatói a forradalmár elődöknek? A fejlett szocialista társadalom felépítésével.«⁸

Az 1980-as évtized, amelynek vége már a rendszer bukását és az első szabad, többpárti parlamenti választások előkészítését hozta, jelentősen átalakította Magyarországot. Gazdasági, ezzel párhuzamosan társadalmi, illetve politikai válság egyfelől, másképp gondolkodók különböző csoportjainak megszerveződése, a második nyilvánosság kialakulása, a kommunista államhatalom erejének fokozatos elolvadása másfelől, amely jellemző az évtizedet. Ebben a közegben zajlottak a hivatalos és az – 1983-tól minden évben sorra kerülő – ellenünneplések. 1983. csak nyitány volt a későbbi évek nagyobb megmozdulásaihoz. Azonban már ekkorra világossá vált, hogy – ellentétben a '70-es évek első felének nem hivatalos megemlékezéseivel – a '80-as években már létezett az ellen-március 15-ék mögött manifeszt opozíciós szerveződés, illetve eszmei tartalom is. 1956. történéseinek és követeléseinek beemelése a második nyilvánosság segítségével az értelmiségi köztudat jelentős részébe mérföldkő volt a rendszerváltoztatás előkészítésében. A rendőrség fellépése egyes években kíméletlen, sőt brutális volt, máskor ezekhez képest enyhének tekinthető, de végleg csak 1989-re tűnik el a március 15. kisajátítására való törekvés, s a másképp ünneplőkkel szembeni erőszak alkalmazása.

Az 1983-as „hivatalos” március 15-e Szegeden A rendőrség „ünnepi előkészületei”

Az akkor már majdnem húsz év óta szokásos Forradalmi Ifjúsági Napok rendezvénysorozat keretén belül, az MSZMP Szeged városi, a KISZ Csongrád megyei és Szeged városi, valamint a Hazafias Népfront Szeged városi bizottsága 1983-ban is megemlékezéseket szervezett március 15. megünneplésére. Ezek részeként délelőtt 10 órakor, illetve délután 15 óra 30-kor koszorúzási ünnepeket terveztek tartani a város különböző pontjain. A hivatalos rendezvények lebonyolításában kiemelkedő szerepet kapott a rendőrség is.

1983. március 7-én állították össze a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányságon azt az intézkedési tervet, amely a szegedi március 15-i ünnepek biztosításáról rendelkezett.⁹ A rendező szervek ezekre az ünnepekre kb. 400 társadalmi aktivistát mozgósítottak, azonban mellettük – az intézkedési tervben foglaltak szerint – komoly rendőri erők tartózkodtak a helyszíneken „mindenféle ellenséges tevékenység, illetve rendzavarás megelőzése végett.”¹⁰ Ennek érdekében megszervezték a koszorúzások nyílt és operatív biztosítását. A több helyszínen zajló délelőtti események biztosítását – amelyet a rendőrségi szakszargon „I. Fázis”-nak nevezett – összesen 39 fő látta el. A délutáni, Klauzál téri Kossuthszobornál zajló „II. Fázis”-ét pedig 52 fő. Ezen felül 49 fős tartalékot képeztek délelőttre és délutánra egyaránt a feladat végrehajtásának idejére. Az intézkedési terv megnevezi az

⁷ Uo. 170–171.

⁸ Uo. 173. Részlet Barabás János KISZ KB titkár beszédéből.

⁹ ÁBTL 1.12.4. 6. doboz (Csongrád)

¹⁰ Uo.

egyres helyszíneken a biztosításért felelős parancsnokokat, illetve azt is, hogy hol hány embernek kell szolgálatot teljesítenie. Megemlítendő, hogy a délelőtti biztosításhoz 12, a délutánihoz 18 fő önkéntes rendőr közreműködésére is számíhattak, a tartalékállományból pedig 25 fő munkásőr, 8 pedig tűzoltó volt. A munkásőrök ezen kívül a Kossuth-szobornál 90 fő ifjúságdistával együtt „kordonszolgálatot” is elláttak.

Az intézkedési tervben rögzítették azt is, hogy március 14-én 15 órától március 16-án 8 óráig a szegedi vasútállomásokat és az autóbusz-pályaudvart fokozott ellenőrzés alatt kell tartani, illetve elrendelték a „város területén lévő hősi emlékművek, különös tekintettel a koszorúzási helyekre, valamint a szovjet emlékművekre, hősi temetőkre, egyetemi kollégiumok, tanintézetek környékének járőröztetését.”¹¹ A feladat az ellenséges vagy garázda cselekmények megelőzése, megakadályozása volt. A rendőrség külön gondot fordított az ünnepek után a „rend” fenntartására a város más területein is. Ennek megfelelően március 15-én, záróráig fokozott ellenőrzés zajlott a szórakozóhelyeken, illetve a napközben a biztosításban résztvevő nyomozók és önkéntes rendőrök – térképvizslat alapján meghatározott 9 körzetben – „portyaszolgálat” ellátására kaptak utasítást. A szolgálatban észlelt rendkívüli eseményeket a megbízott parancsnokok telefonon voltak kötelesek jelenteni a központi ügyeletnek.

Rendőri intézkedések egy „politikai jellegű bűncselekmény” felfedezése után

1983. március 15-én este 21 óra 20 perckor a Szeged területén szolgálatot teljesítő Kozenkai Jenő rendőr hadnagy és Varga Gábor rendőr zászlós rádiós értesítést kapott egy állampolgári bejelentésről a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Központi Ügyeletétől. A bejelentést tevő telefonon arról tájékoztatta a hatóságot, hogy az Aradi Vértanúk terén lévő fülke falára „izgató tartalmú” röpcédula van ragasztva. A 21 óra 25 perckor a helyszínre érkező rendőrök ott találták a bejelentőt, aki elmondta nekik, hogy éppen telefonálni kívánt a Hősök kapuja melletti fülkéből, amikor észlelte, hogy annak ajtajára valaki egy írólapot ragasztott, melyen a *Mit kíván a magyar nemzet* című szöveg volt olvasható. A helyszínen, a telefonfülke mellett a földön és a Szőregi Csata Hőseinek Emlékművén is ugyanilyen röplapok voltak. Kozenkai Jenő rendőr hadnagy jelentésében beszámolt arról is, hogy 22 óra 40 perckor az Aradi Vértanúk terén lévő nyilvános wc-nél tartottak ellenőrzést, s a bejáratnál szemben, a csempézett falon egy az előzőekkel megegyező röplapot találtak. „Ügyeletvezetői utasításra” a röplapokat mindenhol eltávolították és beszélték az ügyeletre.¹²

Március 15-én 23 óra 40 perckor Szőke János rendőr törzsőrmester és Angyal Albert rendőr őrmester portyaszolgálatára alkalmával azt vette észre, hogy a Klauzál téren lévő Kossuth-szobor talapzatára egy röpcédula van felragasztva. A Kozenkai Jenő hadnagy jelentésében szereplő röplappal megegyező tartalmú papírlapot látva, „az eseményt” jelentették a központi ügyeletnek, amely szemlebizottságot küldött a helyszínre. A bizottság konstataálta a tényeket, majd a Klauzál tér 2. számú épület Kárász utca felőli oldalán folytatta a munkáját. E ház kirakatüvegén is – az előbbihez hasonló nagyságú papírra írt,

¹¹ Uo.

¹² ÁBTL 3.1.9. V-163743 Fk. Benda Balázs és tsai 5–7.

s a *Mit kíván a magyar nemzet 1848–1983* kezdetű – röplapra bukkant.¹³ Az 1983. március 16-án kelt, dr. Molnár József rendőr alezredes által aláírt jelentés pedig arról tájékoztat, hogy a helyszíni szemle után a Kárász utca végén, a sportszerboltnál is találtak egy ilyen röplapot a hirdetőoszlopra erősítve.¹⁴ Ugyanezen a napon a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Állambiztonsági Szerve határozatot hozott nyomozás elrendeléséről ismeretlen tettes ellen, nagyobb nyilvánosság előtt elkövetett izgatás büntetnének alapos gyanúja miatt,¹⁵ majd még szintén aznap, 20 óra 15 perckor, „politikai jellegű bűncselekmény” elkövetésével gyanúsítva, lakásán elfogta és előállította a fiatalkorú Benda Balázst.¹⁶ Az azonnal megkezdett kihallgatással párhuzamosan, éjjel fél 12-ig tartó házkutatást tartottak Bendáéknál. Ennek során saját maga által készített „izgató tartalmú” rajzok és szövegek, valamint néhány szamizdat – így az AB Független Kiadónál megjelent *Munkások '80* című lengyel dokumentumfilm-szövegkönyv és az Európai Nukleáris Leszerelés (END) 1980-as felhívásának egy magyar nyelvű példánya – került elő,¹⁷ melyeknek mint bűnjelnek az elkobzását, az ügyészség a vádiratban indítványozta.¹⁸

Azt, hogy a rendőrség hogyan jutott el ilyen gyorsan hozzá, nem tudhatjuk. Ismert tény – és ez az ünnep előtt nyolc nappal készített biztosítási terv célkitűzéseiből is logikusan következik –, hogy március 15-én egész nap komoly igazoltatások voltak a városban. Különösen nagy számban érintette ez a fiatalokat, közöttük Bendát és azokat a tanárképző főiskolai hallgatókat, akik szereplői voltak a forradalom 135. évfordulójának tiszteletére előadott műsornak, majd az azt követő spontán ünneplésnek. Másnap a rendőrség, az ügyben folytatott nyomozása kapcsán, az újbóli igazoltatások mellett megkezdte a 15-én felírt személyek egy részének a kihallgatását. Azonban a gyanúsított- és a tanúkihallgatási jegyzőkönyvekből egyértelműen kiderül, hogy mire ezek a személyek kihallgatóik elé kerültek, az állambiztonsági szervek előtt már ismert volt az előző napi „bűncselekmény” tettesének a kiléte. Ezt erősítette meg az ügyben tanúként szereplő Hemrik László is.¹⁹ Összességében megállapítható, hogy nagy erőket mozgósítva, írásszakértő segítségét is igénybe véve²⁰ és talán operatív módszerekkel (társadalmi kapcsolatoktól illetve hálózati személyektől) nyert információkat is felhasználva vezetett a nyomozás egy nap alatt eredményre. A rendelkezésre álló iratokból csak annyit tudunk meg, amennyit az aznapi gyanúsított-kihallgatási jegyzőkönyv elárul. „A nyomozás adatai szerint [Benda Balázs] ala-

¹³ Uo. 8–9.

¹⁴ Uo. 11.

¹⁵ Uo. 14.

¹⁶ Uo. 18.

¹⁷ Uo. 120.

¹⁸ Uo. 156.

¹⁹ Hemrik László szíves közlése szerint őt március 16-án este 7 és 8 óra között kereste meg a rendőrség az albérlésében, ahonnan azonnal be is vitték a kapitányságra. Itt bármiféle magyarázat nélkül azt kérdezték tőle, hogy ismer-e Balázs keresztnévű személyt. Ő azonban nem gondolta, hogy a kihallgatása és a neki feltett kérdés az előző nap történéseivel van összefüggésben, így először egy másik Balázs nevű ismerősét nevezte meg. Rögtön kiderült azonban, hogy nem ezt a nevet várták tőle. Ekkor közölte Benda nevét, ugyanis nem volt több Balázs keresztnévű személy a környezetében. „Órá vártak a nyomozók. És beindult a gépezet. Pillanatokon belül megtalálták a nevét a kartonozóban, ott, ahol az igazoltatásokon felírásra került személyek adatlapjai voltak.”

²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-163743 17.

posan gyanúsítható azzal, hogy 1983. március 15-én »Mit kíván a magyar nemzet« felszólítással több példányban 12 pontból álló ellenforradalmi követeléseket tartalmazó röpcédulát készített, melyeket az esti órákban Szeged város több pontján társaival együtt kifüggesztett.²¹

A 12 pont (Mit kíván a magyar nemzet 1848–1983)

A Benda Balázs által megszövegezett és Szeged egyes közterületein kifüggesztett röplapok olyan követeléseket tartalmaztak, amelyek egy része szorosan kapcsolódott az eredeti 1848-as 12 pont követeléseivel (részben azokkal szó szerint is megegyezett), másik (nagyobb) része viszont az 1983-as valóságban gyökerezett és olyan kívánalmakat fogalmazott meg, amelyek messze átlépték az egypártrendszerű szocialista állam által biztosított „szólásszabadság” határait. Ebben a kontextusban a 48-as követelésekhez hasonló vagy azokkal teljesen megegyező pontok is az izgatásra alkalmas szöveg szerves részeinek számítottak. A röpcédulák két változatban készültek, ez az oka annak, hogy a tartalmukat vizsgálva nem 12, hanem 13 követelésről beszélhetünk. Ezek a következők voltak:

- Sajtószabadság, a cenzúra eltörlése
- Demokratikus többpártrendszer
- Lelkiismereti-, szólás- és gyülekezési szabadság
- A Belügyminisztérium hatáskörének szűkítése, illetve (a másik változatban) alkotószabadság
- Az oktatás megreformálása
- Párttól, pártoktól független béketanács
- Nemzeti ünnepeink méltó megünneplése
- A hírközlési eszközökön keresztül történő manipulálás megszüntetése
- Politikai függetlenség
- Gazdasági függetlenség
- Idegen katonaság kivonása Magyarországról
- Unió, vagyis Erdélynek Magyarországgal való egyesülése

Benda Balázs vallomásai

Előállítását követően 1983. március 16-án, március 18-án, március 19-én és március 21-én jegyzőkönyvek készültek Benda Balázs – a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság hivatali helyiségében történő – kihallgatásairól, a Btk. 148. § 1. bekezdés b. és c. pontjába ütköző nagyobb nyilvánosság előtt elkövetett izgatás büntettének alapos gyanúja miatt.²² Vallomásaiból viszonylag pontosan rekonstruálhatók a számára később oly végzetessé váló napnak, azaz 1983. március 15-ének azon történései, amelyek letartóztatásához, majd pedig elítéléséhez vezettek.

1983. március 14-én este Benda Balázs egy az 1848–49-es forradalom és szabadságharc történetéről szóló könyvet olvasott. Másnap reggel újra kezébe vette ezt a kiadványt,

²¹ Uo. 32.

²² Uo. 30–49.

és eldöntötte, hogy kifüggeszti az egyetem menzáján lévő falújságra (és egyéb feltűnő helyekre) a forradalom egyik szimbólumának tekinthető 12 pontot. Ezt követően a délelőttöt és a délután egy részét Szeged közterületein, illetve magánlakásokon töltötte. Egyik ismerősénél megnézte a TV-ben vetített *Petőfi 73* című filmet, majd tanúja volt egyetemista és középiskolás fiatalok nemzeti lobogós spontán felvonulásának a Kárász utcán. Figyelemre méltó eltéréseket találhatunk Benda Balázs vallomásai között a tekintetben, hogy hol és mikor határozta el a 12 pont aktualizálását, „röplapok” készítését és ezek kiragasztását Szeged különböző pontjain. Ennek okait kutatva érdemesnek tűnik azon vallomásrészleteket összehasonlítani, amelyekben erről beszélt.

Az 1983. március 16-i, első kihallgatási jegyzőkönyve azt tartalmazza, hogy miután délután elment a Béke étterembe, ott ismerős fiatalok között megemlítette, hogy nála van az 1848-as márciusi 12 pont szövege, amelyet fel kellene olvasni, vagy ki kellene függeszteni. Mindeközben javaslatot tett a pontok aktualizálására is. A társaságában lévő fiatalok közül egy az alkotószabadság, egy másik pedig az oktatási reform követelését javasolta beírni a 12 pont modernizált változatába. A társaság egy része viszont ellenezte, hogy a pontok aktualizált változatát a Béke étteremben állítsa össze, ezért ezt nem ott, hanem a közeli Honvéd tér egyik padján tette meg, majd másolta le néhány példányban.

A március 18-án keletkezett második jegyzőkönyvben az szerepel, hogy már délelőtt, majd délután is, a bizstróba érkezése előtt erősen gondolkozott azon, hogy a 12 pontot a jelenre vonatkoztatva átírja, s magában már ekkor vázlatot próbált készíteni. Mire a vendéglőbe ért már megfogalmazta – részben írásban is – a saját 12 pontját. Ezt követően itt, beszélgetés és borfogyasztás közben javasolta a 48-as 12 pont változtatás nélküli vagy átírt változatának a felolvasását, illetve kifüggesztését. Benda Balázs ebben a vallomásában is megemlíti az egyik, asztalánál ülő fiatal, aki javasolta, hogy egy az oktatással kapcsolatos pont is kerüljön a röplapokra. A 12 pont megfogalmazásának és több példányban való lemásolásának a története hasonló az első jegyzőkönyvben rögzítettekkel. Ebben a vallomásában arról is beszélt, hogy a röplapok nem egyforma szöveggel készültek, egy részükön a pontok egyike a Belügyminisztérium hatáskörének csökkentését követelte, más részükön pedig e helyett az alkotószabadság követelése szerepelt.

Utolsó, 1983. március 21-én előadott vallomásában azt állította, hogy a *Petőfi*-film volt rá olyan hatással, hogy mindenáron valami rendkívüli tettet akart végrehajtani. E szerint még a Kárász utcai felvonulás előtt írásbeli vázlatokat készített „egy új, a mai korban aktuális 12 pontos követelés megfogalmazására”.²³ A Béke bizstróban – a délutáni felvonulás és a vendéglőbeli hangulat hatására – asztaltársaságának jórészt egyetemistákból és főiskolásokból álló tagjaival közölte, hogy 12 pontos követelését több példányban lemásolja és a város különböző helyein kiragasztja. Ebben a vallomásában Benda Balázs külön hangsúlyozta, hogy a társaság tagjai nem helyeselték elképzelését, sőt, többen le akarták erről beszélni. Emiatt hagyta el a bizstrót és – a korábbi vallomásaiból már megismert körülmények között – elkészítette röplapjait. A kihallgatáson neki feltett kérdésre pedig, miszerint kik voltak a segítségére a *Mit kíván a magyar nemzet* című röplap megfogalmazásában, a következő választ adta: „...A röplapokat egyedül fogalmaztam meg, még pedig

²³ Uo. 45.

március 15-én kora délután a Tiszaparton (sic!). Előzőleg senkinek nem tettem említést a tervemről és senkinek a segítségét nem kértem.”²⁴

A kihallgatási jegyzőkönyvek összehasonlítása alapján egyértelműnek tűnik, hogy Benda Balázs egymást követő vallomásai nyomán egyre inkább kizárólagos főszereplőjévé vált az ügynek. Az első jegyzőkönyvben még az szerepel, hogy a Béke étteremben tett javaslatot az 1848-as pontok aktualizálására, s az új változat ott, beszélgetés, illetve vita közben formálódott, amiért ennek kapcsán akár mások is gyanúsítottá válhattak volna. Az utolsó vallomásában viszont már az áll, hogy mire a biztróba érkezett, jelentős részben megfogalmazta követeléseit, s több írásbeli vázlatot is készített. A vendéglőben tartózkodó társaságnak az aktuális 12 pont megfogalmazásában itt már egyáltalán nincs szerepe. Ezek alapján talán nem megalapozatlan az az állítás, hogy a jegyzőkönyvek szövegei közötti eltérések legfőbb oka az, hogy Benda Balázs – aki már az első gyanúsított kihallgatásán elismerte tettét (röplapok készítését és azok kifüggesztését) – azért és úgy módosította vallomásait, hogy csak őt lehessen vádolni izgatás büntetének elkövetésével. Törekvése nem járt teljes sikerrel, mert az ügy felderítése kapcsán még további három olyan személy került a rendőrség látókörébe, akiket a Btk. 148. § 1. bekezdésébe ütköző izgatásban való bűnrészesség büntetének alapos gyanúja miatt hallgattak ki.

Benda Balázs vallomásának folytatása szerint, miután a Honvéd téren elkészített néhány röplapot, egyet a JATE menzájának kapualjára, egy másikat az Aradi Vértanúk terén lévő wc falára, egy harmadikat pedig a JATE Klub bejárati ajtajára erősített. Ezt követően visszament a Béke biztróba, ahol találkozott egy oda nemrégén betért ismerősével. Megmutatta neki a már kiragasztott röplapok szövegét, majd arra kérte, hogy segítsen neki újabb példányokat másolni. Ismerőse ott helyben két röplapot el is készített, de a kihelyezésükre már nem vállalkozott, sőt figyelmeztette, hogy cselekedeteinek komoly következményei lehetnek. Mindeközben ő is másolt még néhányat, így összesen nyolc példány készült a röplapokból.

Asztaltársaságának tagjaival sötétedéskor átment a tanárképző főiskola klubjába, majd innen néhány fiattal együtt, este 8 óra körül elindult a JATE Klub felé. A fiatalok közül Hemrik Lászlót név szerint meg tudta nevezni, valamint két számára ismeretlen lányt említett. A társaságban volt még egy negyedik személy is, akit az első vallomásában „szemüveges főiskolai hallgató”-ként emlegetett. Az egyetemi klubhoz közelítve kiragasztott egy röplapot a Hősök Kapujánál lévő telefonfülke ajtajára, majd egyet az Aradi Vértanúk terén álló emlékműre. Lényegesnek tűnik, hogy első vallomásában fontosnak tartotta megjegyezni, hogy cselekedetét a szemüveges fiú meggondolatlanul és értelmetlenül tartotta.

A JATE Klubban este 11 óra körül fejeződött be az Egyetemi Színpad előadása, ami után Benda Balázs néhány főiskolással együtt elindult hazafelé a Kárász utcán. Vallomása szerint menet közben tőlük többször lemaradt, s a nála levő három megmaradt röplapot különböző helyekre kiragasztotta. Az egyiket a Kárász utca Dugonics tér sarkán levő hirdetőoszlopra, a másikat az IBUSZ kirakatüvegére, a harmadikat pedig a Klauzál téren álló Kossuth-szobor talapzatára.

Első vallomásában azt állította, hogy Darvasi László és Kiss Zsolt társaságában jött el a klubból, az utolsó jegyzőkönyvben viszont már az szerepel, hogy Darvasi László, Kiss Zsolt

²⁴ Uo. 47.

és Kardos Zoltán is vele volt a Széchenyi tér felé vezető úton. Ismerve azt a tényt, hogy rajta kívül ezt a három fiataalt állította elő a rendőrség, izgatásban való bűnrészességgel gyanúsítva őket, érthető Benda Balázs azon igyekezete, amivel megpróbálta – vallomásaival – ismerőseit menteni a lehetséges következményektől. Ezt szolgálta (egyébként a társai által megerősített) azon közlése is, mely szerint társaitól lemaradva helyezte ki a röplapjait, így ezt azok messziről csak láthatták, de részt nem vehettek ebben a tevékenységben. E tekintetben talán a másik igen lényeges kérdés, hogy ismerték-e társai a röpcédulák pontos tartalmát. Vallomása alapján Darvasi László és Kiss Zsolt tőle nem ismerhette meg. „...csak arról beszéltem nekik, hogy Szeged különböző helyein helyeztem el olyan röplapokat, mely a 12 pontot tartalmazza. (sic!) Arról, hogy ezek már az általam átdolgozott, a mai viszonyokra aktualizált 12 pontot tartalmazták, nem tettem nekik említést.”²⁵ Más a helyzet Kardos Zoltán esetében, mert ő Benda vallomása alapján tudta, hogy milyen követeléseket tartalmaznak a röpcédulák. „...Kardos Zoltánnak már előzőleg úgy emlékszem az Aradi Vértanúk terén elmondtam, hogy röpcédulákat készítettem és annak (sic!) pontos tartalmát közöltem vele. Azt is elmondtam neki, hogy a röplapból (sic!) már kifüggesztettem néhány helyre, többek között a Szóregi Csata emlékművére. Miután ez a beszélgetés az emlékmű közelében folyt, még rámutattam a röpcédulára, hogy ott látható az emlékművön.”²⁶ Azt a feltételezésünket, hogy az utolsó jegyzőkönyvben szereplő Kardos Zoltán azonos az első vallomásban Benda Balázs által „szemüveges főiskolai hallgató”-ként említett fiatalemberrel, megerősíti Kardos saját vallomása.²⁷ illetve 24 évvel későbbi személyes közlése is. Kardos Zoltán visszaemlékezése alátámasztja Benda Balázs vallomását a tekintetben is, hogy ő valóban ismerte a 12 pont tartalmát. Állítása szerint azonban nem csak az Aradi Vértanúk terén történt találkozás miatt, hanem, mert már délután látta kiragasztva a röplap egyik példányát. E szerint lehetséges – ami a levéltári iratokból nem derül ki –, hogy Benda Balázs a Tisza-parton, vagy a város más pontján nem csak megfogalmazta az aktualizált 12 pont szövegét, de délután abból már legalább egyet ki is ragasztott. Kardos tehát tudta, hogy milyen követelések vannak a röplapokon, ezért amíg Benda Balázs – azt gondolva, hogy anonimitást (és így védelmet) tud neki biztosítani – az első vallomásában nem nevezte meg őt, s a JATE Klubból a Széchenyi tér felé vezető úton vele tartók közt sem szerepeltette. Utolsó felvett jegyzőkönyvében ezt azonban már nem tudta megtenni. Ennek valószínű oka, hogy időközben Kardos Zoltán kihallgatásai is lezajlottak, s az állambiztonsági szervek számára nyilvánvalóvá vált, hogy Benda Balázs első vallomásában nem fedte fel előttük a teljes igazságot.

A „bűnsegédi bűnrészesség” gyanúsítottjai

Azok közül a személyek közül, akikkel Benda Balázs 1983. március 15-én találkozott, illetve kapcsolatba került, a már említett Kardos Zoltán, Darvasi László és Kiss Zsolt, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola hallgatói váltak az ügy gyanúsítottjaivá.²⁸ Vallomásaik alapján tudjuk, hogy mind a hárman szerepeltek a főiskola hallgatói által az ünnep tisz-

²⁵ Uo. 48.

²⁶ Uo. 48.

²⁷ Uo. 54–61.

²⁸ Uo. 54–77.

teletére – az Ifjúsági Házban – előadott műsorban. Az *Utolsó tavasz* című darab délután 1 órakor kezdődött és 3 óra körül ért véget, de már az előadás előtt több fiatal nemzeti színű zászlóval, énekelve vonult az Ifjúsági Ház felé. A műsor után az éneklő menet a Széchenyi tér, Kárász utca, Aradi Vértanúk tere, Dóm tér útvonalon haladt. Időközben néhányan még csatlakoztak hozzájuk, így a létszámuk 15–20 (Kiss Zsolt szerint 20–30) főre duzzadt. Kardos Zoltán vallomása szerint ők hárman az Aradi Vértanúk terén kiváltak a tömegből és együtt mentek a Béke bisztróba. Darvasi László úgy emlékezett, hogy ő a Széchenyi tér sarkán lemaradt a többiektől, mert ismerősökkel találkozott, akikkel beszélgetni kezdett. Ezt követően elment a Teleki kollégiumba, majd mivel nem találta ott a társait, átment a Béke étterembe. Kiss Zsolt pedig azt vallotta, hogy ő a menet többi tagjával elénekelte a Himnusz a Dóm téren, majd ezután többekkel (köztük Kardos Zoltánnal) elment a Béke bisztróba, ahol már várta őket Darvasi László. Hármójuk közül egyedül Darvasi állította azt határozottan, hogy ott tartózkodásuk ideje alatt a bisztróban volt Benda Balázs is, de emellett azt is vallotta, hogy ő ott nem beszélt vele, és ekkor még semmiféle röplap készítéséről nem szerzett tudomást.²⁹

A vendéglőből – egy az éneklést megtiltó rendőri figyelmeztetés és igazoltatás – után mentek át a tanárképző főiskola Tamási Áron Klubjába, ahol folytatták a szórakozást. Innen este 7 órakor a JATE Klubba távozott Kiss Zsolt, mivel szereplője volt az aznap este 9 órai kezdettel ott előadott *Kísérlet* című darabnak. Fél 8 körül a 15–20 fős csoport többi tagja is elhagyta a Tamási Áron Klubot. Darvasi László egyik társával még előbb elment egy másik szórakozóhelyre, s onnan indult el a JATE Klubban tartott előadást megnézni. A társaság túlnyomó többsége – Hemrik László, egy lány és Kardos Zoltán kivételével – villamosra szállt. Kardos Zoltán társaival gyalog indult el, majd nem sokkal később az Aradi Vértanúk terén mind a hárman leültek. A Benda Balázs által elmondottakkal ellentétben Kardos azt állította, hogy csak ekkor és itt találkozott Bendával, aki elővette az általa írt egyik röplapot és közölte velük, hogy már több ilyen kiragasztott. Vallomása szerint belenézett ebbe az „írásba” és néhány pontot elolvasott belőle. A „beleolvasást követően” közölte Benda Balázzsal, hogy nem ért vele egyet, s hogy kár az ilyeneket kiragasztani. Ezt a véleményét a vele levő lány és Hemrik László is osztotta. Benda Balázs ezután ellépett tőlük, ők pedig elindultak a JATE Klub felé.

Az este 11 órakor véget érő előadás után – lényegében a Benda Balázs vallomásaiból ismert módon – történtek meg azok az események, amelyek miatt Kardos Zoltán, Darvasi László és Kiss Zsolt is gyanúsítottá vált „izgatásban való bűnrészesség” bűntettében.³⁰

²⁹ Darvasi László szíves közlésében megerősítette, hogy ez valóban így volt. Benda Balázs 1983-as 12 pontjának a tartalmát pedig csak jóval a rendszerváltás után, egy vele készült interjú kapcsán ismerte meg.

³⁰ Kardos Zoltán szíves közlése szerint őt március 16-án délután 3 óra körül vitték el a rendőrkapitányságra, ahol első kihallgatása kb. este 10 óráig (a vizsgálati anyag tanúsága szerint fél 11-ig) tartott. Ugyanebben az irategyüttesben az is szerepel, hogy Kardos albérlétében másnap házkutatást tartottak, amely semmiféle eredményre nem vezetett.

Darvasi László visszaemlékezése szerint, miután március 16-án, délután ő úgy hallotta, hogy már többeket kihallgatásra vittek a rendőrségre, sokáig nem ment Kiss Zsolttal közös albérlétébe. Este hazatérve, a lakást feldúlva találta. Később albérlőtársai elmondták neki, hogy négy rendőr két órán át kutatott náluk (a házkutatási jegyzőkönyv szerint 18 óra 20 perctől 20 óra 20 percig), s hogy elvittek legális iratokat, valamint néhány szamizdatot is. Darvasiért éjjel fél 11-kor mentek,

A három gyanúsított által a kihallgatásokon erről elmondottak közül, Darvasi László vallomásának néhány részletére érdemes még röviden kitérni. Kardos Zoltán ugyanis a március 16-i és a március 21-i, Kiss Zsolt pedig a március 21-i vallomásában egymást név szerint is megnevezve, egyértelműen azt állították, hogy Darvasi László társaságában, illetve Benda Balázzsal együtt indultak el a JATE Klubból a Széchenyi tér irányába. Ezzel szemben Darvasi március 16-án csak Benda Balázst és Kiss Zsoltot említette név szerint, rajtuk kívül a velük tartó negyedik személyről (Kardos Zoltánról), csak mint egy Benda Balázzsal lévő fiúról tett említést. Továbbá Darvasi László vallomásában – ellentétben a Kardos és Kiss által elmondottakkal – az szerepel, hogy ő Kiss Zsolt társaságában ment előre a Kárász utcán, míg Benda Balázs és társa lemaradt. Ez a verzió nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy esetleg Benda társa is részt vehetett a röpcédulák kiragasztásában. Darvasi ezen állításainak indokát keresve, érdemes emlékeztetnünk, hogy vallomásában nem nevezte meg Kardos Zoltánt. Ez alapján még hihetnénk azt, hogy egyszerűen nem ismerte őt név szerint. Ha azonban felidézzük, hogy első vallomásában Benda Balázs is csak Darvasi Lászlót és Kiss Zsoltot említette, mint akiknek a társaságában elhagyta a JATE Klubot, akkor feltételezhetjük, hogy – Benda Balázshoz hasonlóan – Darvasi is megpróbált anonimitást biztosítani a röplapok tartalmát (részben) ismerő Kardos Zoltánnak. Ez azonban Kardos első vallomásának elhangzása után már nem volt lehetséges.

A vádirat és az ítélet

A Csongrád Megyei Főügyészség ügyésze Benda Balázst megvádolta „a [Büntető Törvénykönyv] Btk. 148. § /1/ bekezdés b/ és c/ pontjába ütköző és a /2/ bekezdés a/ pont 1. fordulata szerint minősülő és büntetendő” izgatás büntetével.³¹ E szerint Benda „a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendje”, illetve „a Magyar Népköztársaság szövetségi, barátsági vagy együttműködésre irányuló egyéb nemzetközi kapcsolata” ellen követett el izgatást nagy nyilvánosság előtt, melynek büntetése két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés.³² Kardos Zoltánnal szemben a nyomozást a Be. [a büntetőeljárásról szóló törvény] 139. § /1/ bekezdés c/ pontja alapján, figyelemmel a Btk. 28. §-ára szüntette meg és a Btk. 71. § /1/ bekezdése alapján megrovásban részesítette, Kiss Zsolttal és Darvasi Lászlóval szemben pedig a nyomozást a Be. 139. § /1/ bekezdés b/ pontja alapján bizonyíték hiányában szüntette meg.³³ Ez alapján Kiss Zsolt és Darvasi László esetében nem volt megállapítható, hogy bűncselekményt követtek volna el, és az eljárás folytatásától sem volt vár-

s hajnali fél 3-ig faggatták. Ekkor és későbbi kihallgatásain is többször visszatértek a szamizdatok ügyére, de miután azok terjesztését nem tudták bizonyítani, ebből nem származott baja sem neki, sem albérlő társainak. Az ügy vizsgálati anyagából kiderül, hogy Kiss Zsoltot is ekkor, késő este hallgatták ki, ő negyed 12-ig volt benn a rendőrségen.

Kardos Zoltán és Darvasi László egyöntetűen állítják, hogy az őket kihallgató rendőrök prekonceptiója az volt, hogy Kiss Zsolt és ők befolyásolták a még fiatalos Bendát, s így tettének elkövetésében lényeges szerepük volt. A vizsgálati dossziében ez úgy szerepel, hogy személyes jelenlétükkel szándékerősítőleg hatottak rá.

³¹ ÁBTL 3.1.9. V-163743 Fk. Benda Balázs és tsai 156.

³² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 148.§ in: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1978 Bp. Közgazdasági és jogi könyvkiadó, 1979. 52.

³³ ÁBTL 3.1.9. V-163743 Fk. Benda Balázs és tsai 157.

ható eredmény,³⁴ Kardos Zoltán cselekményét pedig úgy ítélte meg, hogy „olyan csekély fokban veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legenyhébb büntetés is szükségtelen.”³⁵

A rendőrségi nyomozás megszüntetése, illetve az ügyészség döntése után a három főiskolás fiatallal szemben a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán fegyelmi eljárás indult. Az 1983. május 10-én lefolytatott tárgyaláson³⁶ Kardos Zoltán nem volt hajlandó az ismerőseit, illetve a barátait firtató kérdésekre válaszolni, és határozottan utasította vissza a tanulmányi osztályvezető által használt – időnként már a nyomozókat is megségyenítő – hangnemet.³⁷ Nem volt hajlandó bűnösnek sem vallani magát, mint ahogy Kiss Zsolt sem tanúsított bűnbánatot. Emiatt mindkettőjüket kizárták egy évre az intézményből.³⁸ Ennek letelte után azonban már csak Kardos Zoltán tért vissza, Kiss Zsolt az ügy következtében végleg távozott Szegedről és másutt folytatta tanulmányait.³⁹ Darvasi László, egyik tanárának a tanácsára, a tárgyaláson a végső kérdésre azt válaszolta, hogy bizonyos szempontok szerint bűnösnek érzi magát. Így ő „csak” főigazgatói megrovást kapott.⁴⁰

Benda Balázst 1983. május 2-án a Szegedi Járásbíróság mint fiatalkorúak bírósága, zárt tárgyaláson⁴¹ bűnösnek találta nagy nyilvánosság előtt elkövetett izgatás büntetében, s ezért hat hónapi szabadságvesztésre ítélte, melynek végrehajtását két év próbaidőre felfüggesztette.⁴² Az ítélet indokolásában többek között a következők szerepeltek: „Az életkorára jellemzőnél sokkal nagyobb a politikai érdeklődése. Ezirányú ismeretei széleskörűek, de nem alaposak és nem rendszerezettek. Emiatt a hibákat kiélezettebben látja, ellentmondásoknak tekinti. Politikai nézetei ezért szélsőségesek, a fejlődés társadalmi-gazdasági ellentmondásait nem a megfelelő módon értékeli.”⁴³ A másodfokon eljáró Szegedi Megyei Bíróság az 1983. június 23-án tartott fellebbezési tárgyalásán az első fokon hozott ítéletet helybenhagyta. A fellebbezési bíróság végzésének indokolása szerint „az első fokú bíróság...a vádlott cselekményének tárgyi oldalából helyesen következtetett, hogy a vádlott által készített rölapok tartalma olyan államellenes agitációs hangulatkelést tartalmaz, melynek célja a gyűlölet felkeltése, ezáltal a vádlott cselekményét a tör-

³⁴ 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról 139.§ in: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1973 Bp. Közgazdasági és jogi könyvkiadó, 1974. 22.

³⁵ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 28.§ in: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye 1978. Bp. Közgazdasági és jogi könyvkiadó, 1979. 37.

³⁶ Szabó C. Szilárd: Mi történt 1983. március 15-én Szegeden? Kirakatper, zárt ajtók mögött, in: Délmagyarország 2001. március 14.

³⁷ Kardos Zoltán szíves közlése

³⁸ Darvasi László szíves közlése

³⁹ Kiss Zsolt szíves közlése

⁴⁰ Darvasi László szíves közlése

⁴¹ „Benda Balázs tárgyalását május 2-án tartották a szegedi bíróságon, ahol meglehetősen nagyszámú hallgatóság gyűlt össze, de mielőtt beengedték volna a terembe az érdeklődőket, a hivatalsegéd kézzel írott papírlapot ragasztott ki az ajtóra: zárt tárgyalás. A bírónő felszólította a teremőröket, hogy távolítsák el a közönséget az épületből, szükség esetén pedig hívjanak rendőröket.” In: Szabó C. Szilárd: Mi történt 1983. március 15-én Szegeden? Kirakatper, zárt ajtók mögött, in: Délmagyarország 2001. március 14.

⁴² ÁBTL 3.1.9. V-163743 Fk. Benda Balázs és tsai 159.

⁴³ Uo. 160.

vénynek megfelelően minősítette...Az első fokú bíróság a vádlott bűnösségi körülményeit hiánytalanul állapította meg és a vádlottal szemben arányos büntetést szabott ki.”⁴⁴

Az állambiztonsági szervek Benda Balázssal kapcsolatos operatív tevékenysége ügyének befejeződése után

A bírósági eljárás lezáródása után Benda Balázsnak az állam büntetőhatalmának további nyílt eszközeivel is szembe kellett néznie. Eltávolították a középiskolából, s a felfüggesztett szabadságvesztés próbaidejének időtartamára pártfogói felügyelet alá helyezték. Ezen kívül azonban az állambiztonsági szervek olyan operatív intézkedéseket is foganatosítottak vele szemben, amelyekről nem lehetett tudomása. 1983. szeptember 5-én határozat született nyilvántartásba vételéről. (Ugyanezen a napon döntöttek társainak nyilvántartásba vételéről is.)⁴⁵ Közlebről nem ismert időpontban F, azaz figyelő dossziét nyitottak rá, amelyet később valószínűleg megsemmisítettek, ezért ez nem lelhető fel az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában. (A figyelő dossziékról tudni kell, hogy a korábban kompromittálódott, majd később ellenséges tevékenységet folytató, társadalomra veszélyes elemek ellenőrzésére használták. Az F-dosszié lehetőséget nyújtott a „célszemély” magatartásának folyamatos ellenőrzésére, kapcsolatainak felderítésére.) Benda Balázs kompromittáltsága nem volt kétséges, későbbi ellenséges magatartására pedig kellőképpen utal annak az 1984. július 19-én, a „fiatalok körében jelentkező szélsőséges megnyilvánulások akadályozására és korlátozására” született intézkedési tervnek⁴⁶ azon részlete, amelyben egy „születésnapitobzódás” résztvevőjeként említik. „Ez alkalommal adta elő Benda Balázs, – személye az 1983-as márciusi »12 pont« szerzőjeként vált ismertté Szegeden – a Kádár elvtárs életének kioltására felszólító »saját szerzeményét« is.”⁴⁷

Állandó – vélhetőleg rendszerváltás közeli időpontig tartó – ellenőrzésére szolgál bizonnyítékul egyrészt az az átirat, melyet a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság III/III Osztályának a vezetője küldött a főkapitányság Igazgatásrendészeti Osztályvezetőjének.⁴⁸ Ebben, 1987. május 19-i dátummal arra kéri a címzettet, hogy Benda Balázs nyugati kiutazási kérelmét utasítsa el. A kérelem indoklásaként azt olvashatjuk, hogy nevezett kiutazása jelentős közérdeket sért, mivel ellenséges tartalmú propagandaanyagot készített és terjesztett. Másrészt bizonyítja a folyamatos megfigyelést egy 1987. novemberi – szintén Szegeden történt röplapozás kapcsán született – intézkedési terv. Az 1987. november 17-éről 18-ára virradó éjszakán, ismeretlenek a város több pontján, háromféle, különböző szövegű röpcédulát dobtak be magánházak postaládáiba. Ennek kapcsán a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság III/III. osztálya többek között a következő döntést hozta: „A korábban tartalmában és jellegében hasonló bűncselekményt elkövető Benda Balázs „F” dossziés szegedi lakos ellenőrzésére 3/a rendszabályt [telefonhallgatást] vezetünk be. „Orosz Edit” fn. [fedőnév] társadalmi kapcsolaton keresztül baráti körére, a JATE Klub-

⁴⁴ Uo. 165.

⁴⁵ Uo. 158–158/c

⁴⁶ ÁBTL 3.1.5. O-19619/11 Lidi 37–44.

⁴⁷ ÁBTL 3.1.5. O-19619/11 Lidi 38.

⁴⁸ ÁBTL 1.12.4. 4. doboz (Csongrád)

ban tanúsított magatartására, tevékenységére vonatkozóan mélylési információkat szerzünk.”⁴⁹

*

Benda Balázsnak nehéz sors jutott osztályrészül. 1976-ban, 11 éves korában elveszítette az édesanyját. A kamasszá váló fiú számára pótolhatatlan veszteséget jelentett a halála. A bajt tetézte, hogy 46 évvel idősebb édesapja – bár saját bevallása szerint viszonylag nagy szabadságot biztosított számára – nem tudott igazán bensőséges kapcsolatot kialakítani a fiával.⁵⁰ A hasonló korú és gondolkodású fiatalok társaságába való befogadtatás, illetve a közülük való kitűnés, kiemelkedés erős vágya alapvetően motiválta cselekedeteit. Emellett azonban politikai érdeklődése, a társadalmi valóságról kialakult – az átlagos középiskolását jóval meghaladó – reális ismeretei késztették arra, hogy megpróbáljon tenni valamit az ellen a hazugságszövevény ellen, amelyről jogosan érezhette, hogy körbefonja mindennapjait. Felrótt tette nem volt tudatosan előkészített „államellenes” fellépés, sokkal inkább egy a márciusi ifjak lelkesedésével cselekvő fiatalember ösztönös akciója.⁵¹ Ennek ellenére a rendőrség, az ügyészség és a bíróság is igen szigorúan lépett fel vele szemben. Életét az állami büntetőhatalmat megtestesítő szervek eljárása, s az őt a középiskolából eltávolító és továbbtanulását néhány évre lehetetlenné tevő határozat tovább nehezítette.

Később Vácott leérettségizhetett, majd szülővárosába visszatérve 1987 őszétől egyetemre is járt. 1990-től pedig verseit és prózáit közölték a szegedi egyetemisták által szerkesztett lapok: a *Hétvilág*, a *Hátország*, a *Szegedi Egyetem*, illetve a városi napilap, a *Dél-magyarország*. Utóbb a *Pompeji* is jelentetett meg írásiból. Azonban a megpróbáltatásai nyomán kialakult életvitele már valamit sejtetni engedett későbbi sorsából. Miközben ismerősei és barátai jó része – hasonlóan a társadalom akkori többségéhez – a frissen elnyert szabadságnak örvendve, és az új rend természetét illetően nem kevés illúzióval élte mindennapjait, Benda Balázs életében nem történt alapvető változás. Önmagába zártsága nem oldódott, talán még növekedett is érzelmi labilitása következtében. 1992-ben, a rendszerváltás után 2 évvel halt meg. 27 évesen kizuhant egy panelház sokadik emeletéről. Halála, a „sebzett ártatlanság” végső tragédiája, fájó gyorsasággal vetett véget ígéretesen induló írói és képzőművészi pályájának. Prózai szövegei és versei – Szijj Ferenc szavait idézve – „egy szép, fiatal, tehetséges, bonyolult lelkű ember” alakját jelenítik meg olvasói számára. Sajátos hangulatú, merészen új hangú műveiben többször felbukkan a halál témája. Utolsó írásai közül való a '92 *POLYÉZIS FESZTIVÁL (egy performance szövege)* című, amelyben a következő sorokat olvashatjuk:

„(a)
Jaj, úgy látom, a gyerekek vége már!
Ki körhintára száll, bizony pórul jár!”

„(k)
Ne sajnáld ezt a rossz testet
Tekintsd inkább (ezt) a halhatatlan lelket!

⁴⁹ ÁBTL 3.1.5. O-19513 „Reformátor” 12.

⁵⁰ ÁBTL 3.1.9. V-163743 Fk. Benda Balázs és tsai 102.

⁵¹ Hemrik László szíves közlése alapján

(mutatja)

(a)

*Igen, ez hasonlít az enyémre,
Arra a nagyon merészre.
Már tudom, hogy a bátorsága
Készítette föl a körhintára.
(apa a gyerek lelkét csodálja.)*⁵²

Különösen megdöbbentő olvasni a következő részleteket, az utolsó művének tekinthető, cím nélküli írásának a szövegéből:

*„Most majd elkezdődik,
becsukódik az egyik
és kinyílik egy másik
és elindulunk, ahogy mások és máshol, a nyitott ablakon át,
(...)
elindultak és elindulnak az ablakpárkányról a sötétbe...”*

*„...a távolságok nem azok mint az előző világban, az ablakokon belül, nincs lenn,
nincs a mélyben, nincs ennek a félelme, a zuhanásé, csak a levegő ölelése és barátság...”*

*„Ez az éjszaka, ez a sok éjszakás éjszaka még
Elvisz és elmész onnan, ahol a helyed van és
oda ahol a helyed van”*⁵³

⁵² www.amondo.hu/benda/txt/perfor.htm

⁵³ Benda Balázs [cím nélküli posztumusz írás], in: Hétvilág 6.